

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Felhívás

Budapest, 1998. március 9.

Papp István, a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiumának vezetője a kollégium megbízásából az alábbi levéllel fordult a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, valamint az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnökéhez. A levelet szerkesztőségünknek is megküldte, azzal a kéréssel, hogy jelentessük meg, hiszen a kollégium nemcsak a két megszólított szervezettől várja a javaslatokat és kritikai észrevételeket, hanem minden könyvtáros és tájékoztató szakembertől.

„A Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiuma a jövőben is számolt a szakma egészének, s különösen a szakmát képviselő szervezeteknek segítségére munkája során. Ezért megköszönve az eddig kapott támogatást, az alábbi két kéréssel fordul a Magyar Könyvtárosok Egyesületéhez és az Informatikai és Könyvtári Szövetséghez.

Bár korainak tűnik, hogy még le sem zajlott az 1998. évi pályázat, s máris az 1999-ben meghirdetendő pályázat témáin gondolkodjunk, de éppen a pályázatok elkészítése adhat alkalmat az idevágó elképzelések, javaslatok számbavételére.

A kollégium igen nagy súlyt helyez arra, hogy a lehető legteljesebb szakmai támogatással válassza ki a pályázati témaköröket. A cél az, hogy olyan tevékenységeket, folyamatokat, projekteket ösztönözzön az NKA, amelyek hatása a könyvtárak minél szélesebb körét érinti, s amelyek finanszírozása a költségvetési keretből nem, vagy csak igen kis részben lehetséges. Az NKA bevált álláspontja szerint a pályázatok célja nem lehet a napi működés és fenntartás gondjainak enyhítése, bármily súlyosok legyenek is ezek.

Ha kellő alaposással, a javaslattevők minél szélesebb köreit mozgósítva akarjuk a pályázati témákat kiválasztani, bizony időben hozzá kell kezdenünk a javaslatok begyűjtéséhez. Hozzá kell tennem azt is, hogy az NKA számára megnyílt új források a korábrinál több lehetőséget nyújtanak a szakmai tervek megvalósítására. (Csak emlékeztetőül: 1994-ben még csak 25 milliós keret állt rendelkezésünkre, 1998-ban pedig már több mint 100 milliós. S hasonló összegre számíthatunk talán jövőre is.)

Ezért arra kérem, hogy az MKE, illetve IKSZ szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg a pá-

lyázati témakörökre vonatkozó javaslatukat. Erre vonatkozóan határidőt nem szab a kollégium, csupán tájékoztatásul közlöm, hogy kész az 1999. évi pályázat kiírásakor fontolóra venni minden, 1998. szeptember 30-a előtt bármikor befutott testületi vagy egyéni javaslatot. Nagy segítséget jelentene, ha javaslatokkal nem várnák meg a szeptember 30-át, hanem mielőbb megkeresnének velük, hogy a közös gondolkodás máris megindulhasson. Hasznos lenne, ha a javaslat a téma megjelölésén túlmenően tartalmazná azt is, hogy az adott feladatra mekkora összeget lenne célszerű fordítani, vagy – százalékosan kifejezve – a kollégium rendelkezésére álló keret mekkora hányadát érdemelné meg a téma. A gondolkodás határait jelző összeget már említettem; tudni kell azonban azt, hogy ebből az összegből kell támogatni a szakmai folyóiratokat, a szakmai könyvkiadást és a nagyrendezvényeket is.

A másik kérés pedig arra vonatkozik, hogy az MKE, illetve az IKSZ elnöksége, szervezetei, tagozatai és tagjai tegyék meg kritikai észrevételeiket az NKA és könyvtári szakmai kollégiuma működését (az NKA szerepe a magyar kulturális életben, a működés tapasztalatai, a források megosztása az egyes szakmai kollégiumok között, a könyvtári pályázati témakörök megállapítása, a pályázatok lebonyolítása, a támogatások hatása a magyar könyvtárügy fejlődésére stb.) illetően. A kollégium 1997. évi jelentését hamarosan elolvashatják az NKA Hírlevelében, de kérésükre készséggel rendelkezésükre bocsátom.

Az MKE és az IKSZ eddig nyújtott segítségét ismételtelen megköszönve, s további javaslatokat és kritikai észrevételeket várva őszinte tisztelettel küldi üdvözlését Papp István, a könyvtári szakmai kollégium vezetője.”

Milyen is lesz a globális információs infrastruktúra?

Ahogy az amerikaiak gondolják

Albert Gore USA-beli alelnök még szenátorként 1989-ben beszélt először az összes számítógépi hálózatot átfogó információs szupersztrádáról, amely hasonlóan az országot behálózó autópályához, hatalmas társadalmi hasznot fog gerjeszteni, s „korántsem csak a kutató és fejlesztő intézeteket fogja egymással összekötni, hanem a kormányt, az ipart és a felsőoktatást is”. Egyik beszédében Clinton elnök is kijelentette: „Olyan fejlett kommunikációs hálózatot kell kiépítenünk, amely lehetővé teszi a tudományos intézmények kooperációját, az orvosoknak világméretű kommunikációra ad módot, és a pedagógusok, illetve a tanulók kezébe az információk hihetetlenül nagy erőforrásait varázsolja.”

Ennek ellenére mindmáig nem tudja senki, hogy milyen is lesz majd a gore-i megfogalmazásokból kiindulóan felcseperedőben levő globális információs infrastruktúra. Egyesek számítógépi hálózatokat, mások kábeltelevíziót vagy távbeszélőrendszert értenek alatta. Úgy tűnik, hogy olyan alakot vesz majd fel, amilyenre az amerikaiak kollektív képzelőerejéből és vitáiból futja.

Az amerikaiak szeretnek metaforákban gondolkodni és nyilatkozni, ami gazdag képzelőerejükről tanúskodik. Ezek a metaforák csak félig-meddig szoktak „telibe találni”, mégis eredményesen szolgálják a haladást. Ilyen metafora volt az ötvenes években a számítógép hatalmas agyként való azonosítása. S nem joggal, mert egy ideig egyre monstruózusabb, mind többet tudó agyakat gyártottak, mígnem – 20 éve körülbelül – megindult a számítógépek miniatürizálása a minél nagyobb teljesítőképesség egyidejű kívánalmával.

Az információs sztráda metaforája sem „ül” tökéletesen. Míg az autós sztrádák konkrét helyeket kötnek össze előre megtervezett vonalvezetéssel, addig az információs szupersztráda öngerjesztéssel és konkrét személyek-célok megnevezése nélkül épül. Aztán: az autós szupersztrádák állami költségvetésből jöttek létre, az információs szupersztrádák fejlesztése mögött jórészt a magántőke áll.

Ha „funkcionális” metaforákban gondolkodunk az információs szupersztrádával kapcsolatban, akkor beszélhetünk

- digitális könyvtár*ról, amely az ismeretek őrzőjének (keeper of knowledge) archetípusát testesíti meg;
- elektronikus postár*ról a szervező, azaz a networker és communicator archetípusának szerepkörében;

- elektronikus piac*ról, amelyen a kereskedő, sőt: az eladó-vásárló (trader) archetípusa érvényesül;
- digitális világ*ról mint új tapasztalatok és élmények szerzésének lehetőségéről, amelynek adekvát archetípusa a kalandozó (adventurer) és az utazó (traveler).

Ezek a metaforák kvadrálnak az emberi személyiségek alapvető típusaival, s ezért a társadalom tömkelegéből valóban sokakat „szólítanak meg” a globális információs infrastruktúra további alakítását illetően.

A globális információs infrastruktúra, illetve annak felhasználása a társadalmi tevékenységek számos területén kolosszális eredményekkel kecsegtet. Így:

- a gazdasági fellendülést világméretűvé tágíthatja, miközben működését feltételezve csupán az USA-ban 2007-ig a GDP 194–321 milliárd dollárral nő, 20%-kal lesz magasabb a termelékenység, és gomba módra fognak szaporodni az új szakmák;
 - az orvosi ellátás terén a globális információs infrastruktúrától a gyógyítás olcsóbbodása, illetve színvonalának kiegyenlítődése várható, amit a polgárok prevenciók igyekezetének fellendülése kísér;
 - kihatással lesz a közszolgáltatások minőségére és mennyiségére, s lehetetlenné teszi, hogy e tekintetben bárki állampolgárt diszkrimináljanak;
 - univerzális kapcsolatteremtési lehetőségei folytán a tudományt és a kutatást olyan helyzetbe hozza, hogy gyors megoldások szülessenek a civilizációs gondok leküzdésére (a természeti katasztrófák megelőzésére, a ragályos betegségek likvidálására, genetikai kutatásokra, új gyógyszerek kikísérletezésére stb.);
 - megvalósulhat mindenki esetében az élethossziglani önművelés;
 - megerősödhet a demokrácia, az állam (a kormányzat) és az állampolgárok kapcsolatrendszere egészen szorossá válhat.
- Noha – korábban jeleztük – a globális információs infrastruktúra meghatározó módon magánerőforrásokból fejlődik és fog is fejlődni, azért az államnak sem lebecsülhető szerepe lesz benne. Így tőle várják, hogy
- adó- és jogszabályozási politikája révén kedvező klímát teremtsen a magánbefektetőknek;
 - elősegítse az „univerzális hozzáférhetőség” eszméjének megvalósulását elfogadható díjpolitikájának „erejével”;

- kutatások (alapítványi és cél-) támogatásával járjon hozzá a globális információs infrastruktúra további tökéletesedéséhez;
- pártolja a használóbarát rendszereket;
- garantálja az információvédelmet, a magánfelhasználók érdekeinek érvényesülését, a hálózat megbízható működését, a szerzői jogokat és a szellemi tulajdon integritását;
- biztosítsa a más ágazatokkal és a külfölddel történő kooperációt;
- rendelkezésre bocsássa az általa termelt információkat.

A globális információs infrastruktúra minősége a benne található információktól, a használatánál alkalmazott szoftverektől és a vele foglalkozó sze-

mélyek képzettségétől függ. Ez meghatározza az egész fejlődés tennivalóit, illetve azok irányait. „Kétségtelen, hogy a globális információs infrastruktúra hatalmas előnyökkel járhat, előmozdíthatja az egyes országok gazdasági felvirágoztatását, sőt: azáltal, hogy elősegíti a távolságok és az elmagányosodás legyőzését, talán gazdagabbá teheti az egyének életét is. De kiküszöböli-e elidegenedtségünk érzetét?” – fejezi be fejtegetéseit az USA-ban élő cseh szerző.

/HURYCH, J.: Globální informační infrastruktura z americké perspektivy. Metafory budoucnosti. = Národní knihovna, 8. köt. 3. sz. 1997. p. 117–119./

(Futala Tibor)

Skandináv–német konferencia a dokumentumellátásról és a könyvtárközi kölcsönzésről

A NORDINFO kiadványsorozat 37. száma az 1996 májusában Berlinben tartott konferencia legfontosabb előadásait adja közre.

A skandináv és a német könyvtárközi kölcsönzési rendszer

A skandináv országok rendszeréről Lone Knakkegaard, az Århusi Állami és Egyetemi Könyvtár kölcsönzési osztályának vezetője adott áttekintést. Könyvtára egyben a Dán Kölcsönzési Központ feladatait is ellátja. A skandináv országokban a dokumentumellátás alapelveként tekintik az információhoz való ingyenes hozzáférést. A tudományos (research) és a közkönyvtárak között szoros kapcsolat van, és bár más-más forrásból finanszírozzák őket, végül is mindkettő az adófizetők pénzére támaszkodik. A tudományos könyvtárak elsőrendű feladata a hallgatók és a kutatók kiszolgálása, de legtöbbjük közkönyvtárként is működik.

A könyvtárközi kölcsönzést mindig is a könyvtári szolgáltatások egyik alapvető formájának tekintették, amelynek jelentőségét az oktatás decentralizálása még növelte. A könyvtárközi igények számának az utóbbi évtizedekben való növekedését azzal magyarázzák, hogy egyre több embernek van információra szüksége a munkájához, tanulmányaihoz, kutatásaihoz. Másik fontos szempont, hogy a skandináv nyelveken nem jelenik meg tudományos publikáció, a kutatás nyelvének az angol tartják, amelyen szívesebben írnak és olvasnak.

A könyvtárak együttműködése már az 1930-as években megkezdődött. A háború jelentős, esetenként pótolhatatlan hiányokat okozott egyes

könyvtárak állományában, ezért az ötvenes években az első együttműködés az állománygyarapítás koordinációjára irányult (*Scandia Plan*). Ezt fejlesztették tovább az 1970-es években, és rögzítették a *Könyvtárközi kölcsönzés: együttműködési kihívás* c. dokumentumban. Az alapelv, hogy bármely könyvtár bármely másiktól kölcsönözhet, külföldről azonban csak akkor, ha a kérő országban nincs meg a keresett dokumentum. 1991-ben közreadták a *Skandináv könyvtárközi kölcsönzési kézikönyvet*, emellett az egyes országoknak is megvannak a nemzeti kiadványaik.

A könyvtárközi kölcsönzés alapja az egyes országok központi katalógusa. Ezek mindegyike automatizált, és legtöbbjük lehetővé teszi a megtalált dokumentum online rendelését. A központi katalógusok a következők:

Finnország: *Linda és Manda*,
Grönland: *Geignir*,
Svédország: *LIBRIS* és *BOK:SÖK*,
Norvégia: *BIBSYS* és *UBO:BOK*
Dánia: *DANBIB*.

Az utóbbi kettő a tudományos és közkönyvtárak közös központi katalógusa. A skandináv országok közös folyóirat-katalógusa a NOSP.

A rendszerben jelentős változásokat ígérő, aktuális kérdések egyrészt technikai jellegűek (a számítástechnika fejlődésével járó újabb lehetőségek, pl. Z39.50, az Internet használata), másrészt gazdaságiak. Ezek elsősorban arra vonatkoznak, hogy egyre több könyvtár adja fel az ingyenes szolgáltatás elvét, és kér pénzt egyelőre csak a másolatban küldött dokumentumokért, de néhányan már foglalkoznak a kölcsönzés megfizettségével is. Dániában az 1994-ben kiadott Közkönyvtári Törvény hangsúlyozza, hogy a könyvtárközi